

Agrárgazdaságtani rovat

AgriPolicy – a projekt bemutatása

TAMÁS ERVIN

Az AgriPolicy projektet Románia részéről Dr. Pete István vezeti, kutatóként pedig a doktorandus Volkán Réka és Tamás Ervin vesz részt benne. A kutatási anyagokat a <http://www.agripolicy.net> honlap fogja össze. A kutatásokat és a fentebb említett honlapot az Európai Unió 7. kutatási Keretprogramjából nyert, vissza nem térítendő támogatásból finanszírozzák.

Az AgriPolicy egy kutatási hálózatként működő szervezet, amely új, közép- és kelet európai tagállamok, valamint potenciális csatlakozni kívánó országok partnerségére épül. Az AgriPolicy kutatást megelőzte egy 6. kutatási Keretprogramból támogatott CEEC AgriPolicy projekt, amelynek a koordinátora Dr. Vincze Mária volt, kutatóként pedig Kölcsey Andrea és Monica Pacşa doktorandusok vettek részt benne. A CEEC AgriPolicy projekt kutatási eredményei a <http://www.europartnerse-arch.net> honlapon érhetők el.

Az AgriPolicy kutatási projekt célja, hogy a piacokról származó és a vidékfejlesztéshez kapcsolódó adatokat elemezze az EU tizenkét új tagállamában, illetve a nyolc csatlakozni kívánó országban. Ez egy háló kiépítésével valósul meg, rendszeres tudás- és információátadással. Minden országról egy profilt alakítottak ki, ahol elérhető az összegyűjtött mezőgazdasági statisztikák, továbbá az agrárkutatók névjegyzéke és elérhetősége, valamint a különböző piaci jelentések. A projekt 2008 júniusától 2010 májusáig tart, az összegyűjtött anyagok és jelentések pedig a következő periódus mezőgazdasági és vidékfejlesztési politikáinak kidolgozásában szolgálnak alapul.

A kutatás a következő főbb területeket érinti:

- Elemzések és tanulmányok: piacelemzés és vidékfejlesztési jelentések

Franciaország	Euroquality
Egyesült Királyság	University of Exeter
Németország	Institut fuer Agrarentwicklung in Mittel und Osteuropa (IAMO)
Hollandia	Agricultural Economics Research Institute (LEI)
Bulgária	University of Plovdiv
Ciprus	Costas Petrides and Associates
Csehország	Institute of Agricultural Economics and Information (ÚZEL)
Észtország	Estonian Agricultural University (EMU)
Magyarország	Corvinus Egyetem, Budapest
Lettország	Latvian State Institute of Agrarian Economics
Litvánia	Lithuanian Institute of Agrarian Economics
Málta	Független szakértő
Lengyel.	Institute of Agricultural and Food Economy
Románia	Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár
Szlovákia	Research Institute of Agricultural and Food Economics
Szlovénia	Agricultural Institute of Slovenia, Agricultural University of Slovenia
Albánia	Független szakértő
Bosznia	Faculty of Agriculture, University of Sarajevo
Horváto.	Faculty of Agriculture, University of Zagreb
Koszovó	Független szakértő
FYROM	Faculty for agriculture – University of Ciril and Method
Montenegro	Biotechnical Insitute Podgorica
Szerbia	Institute of Agricultural Economics, University of Belgrade
Töröko.	Cukurova University
Európai Bizottság	Hans-Joerg Lutzeyer

Forrás : <http://www.europartnersearch.net/agripolicy/about>

A kutatásban részt vevő országok és intézmények

- Új tagállamok monitoringja: statisztikák és adatbázisok összeállítása a CAP kivitelezésével kapcsolatban a 12 új tagállamban

- Elérhető statisztikák összegyűjtése a potenciális és csatlakozni kívánó országokban

- Képzés az előrejelzés és politikák értékelése területén

- Honlap készítése és szimpóziumok szervezése

Az új tagállamoknak a következő jelentéseket kellett vagy kell elkészíteniük a közeljövőben:

- Tejpiaci jelentés (piaci elemzés)

- Újrahasznosítható energiák és ezek hatása a vidékfejlesztésre (vidékfejlesztési politikák értékelése)

- Mezőgazdasági és általános gazdasági helyzetkép (statisztikák)

- Direkt kifizetések jelenlegi értékelése és ezek jövőbeni változásának vizsgálata

Kockázatkezelés az agrárszektorban (I. rész)

BÍRÓ BORÓKA-JÚLIA

Mezőgazdasági kockázatok típusai és kezelési alternatívái

Mivel az időjárás és az éghajlat a két legfontosabb természeti tényező a mezőgazdasági termelésre nézve, az agrárágazat nagyfokú érzékenységet mutat időjárás- és klímaváltozás tekintetében egyaránt. A szélsőséges időjárás – az aszály, az árvíz, a fagy vagy a jégverés – képes elpusztítani egyszerre az adott termelő össztermését, veszélyeztetve ezáltal annak megélhetését. A nem agrár jellegű munkalehetőségek egy része is szorosan kötődik az agrárjövedelmekhez, így a súlyos természeti katasztrófák befolyásolhatják a nem agrárszektorban tevékenykedők munkalehetőségeit is (Skees et al., 2002).

Az Európai Bizottság 2008-as, mezőgazdasági biztosítási rendszerekre vonatkozó jelentésében a mezőgazdasági kockázatok következő két fő csoportját különíti el:

1. Árkockázat – a liberalizált agrár-kereskedelem velejárója;

2. Termelési kockázat – káros meteorológiai jelenségek miatt és egyéb jellegű okokból (pl. növekvő minőségi követelmények, határokon átnyúló növény- és állat megbetegedések) kifolyólag. A termelési kockázat iv

---

szonylatában a klímaváltozás egy olyan hosszú távú probléma, amely megfelelő mélységű specifikus elemzést igényel. (EC, 2008)

Egy másik megközelítésben az agrárszektor szereplőinek a következő kockázati tényezők esetleges felmerülésével kell számolniuk:

1. táblázat: Mezőgazdasági kockázatok tipológiája

Kockázat típusa	Megnyilvánulási formái
éghajlati	jégeső, fagy, szárazság, árvíz, szél, tűzvész, hó, jég, stb.
biológiai	járványok, betegségek, stb.
geológiai	földrendések, vulkáni kitörések, stb.
piaci	hazai és nemzetközi árak változékonysága, a minőségi előírásokban történő változások stb.
ember által előidézett	háború, pénzügyi válság, jogi intézmények összeomlása, stb.

Forrás: Mitu, 2007

A gazdálkodóknak napi tevékenységük során egy sor kockázattal kell szembesülniük. Ezen kockázatok – amelyek lehetnek természet és ember által generáltak egyaránt – kivédésére hivatott fedezetet biztosítani a mezőgazdasági biztosítás. Egyes mezőgazdasági kockázatok nem ellenőrizhetőeknek, illetve a gazdálkodó által nem befolyásolhatóak (pl. természeti katasztrófák, nemzetközi pénzügyi válság), mások részben vagy teljesen ellenőrizhetőeknek (pl. járványok, rovarok, kártevők elszaporodása) minősülnek. Az egyes események megnyilvánulása és kimenetele viszont általában nem kiszámítható, nem jelezhető előre, így a gazdák nem tudnak felkészülni a problémák kezelésére. Ebből a megközelítésből a mezőgazdasági biztosítások nyújtotta előnyök létjogosultsága vitathatatlan (Mitu, 2007).

Hardaker, Huirn, Ruud és Anderson nyomán a következő hat kockázatcsoportot különíthetjük el:

- *Emberi vagy személyi kockázat* – a vezetői képességekkel, a szakértelemmel, a gyakorlattal kapcsolatos, de ide sorolhatók az egészséggel és a személyes kapcsolatokkal, a személyi konfliktusokkal kapcsolatos problémák is – például ha a mezőgazdasági tevékenység folytatója megbetegszik, szélsőséges esetben meghal;

• *Vagyont érintő kockázatok* – például lopás, tüzeset, egyéb vagyont érintő kár, veszteség;

• *Termelés- vagy hozamkockázat* – amelyekért az esetek többségében az időjárás a felelős, de ugyanezen kategóriába tartoznak a növényi- és állati betegségek is. A termés hozam-kockázat mértékét a termés hozam változékonysága határozza meg. Másfelől viszont a termés hozam változékonysága adott termés esetén régióként különbözik, meghatározó tényezői: a talajtípus, az éghajlat és a termelési módszer. Az állattenyésztési ágazatban a kockázat kisebb mértékű, hiszen az időjárás kisebb befolyással rendelkezik, mint növénytermesztés esetén. A termelés- vagy hozamkockázat a növénytermesztési-, kertészeti és állattenyésztési ágazatok növekedési, fejlődési folyamatainak kockázataira és bizonytalanságaira vonatkozik. Különböző termelési tényezők (pl. csapadék, aszály, betegségek stb.) befolyásolhatják a termények és termékek mennyiségét és minőségét;

• *Árkockázat vagy piaci kockázat* – a termelés folyamatában végzett módosítást követően csökkenő vagy növekvő árak jelentik a kockázatot. az inputok és az outputok árait egyaránt érintheti. Az árkockázat jellege, valamint az áringadozás alapanyagonként és termékenként jelentős mértékben különbözhet;

• *Intézményi kockázat* – azon politikai változtatások, mezőgazdasági beavatkozások, melyek negatívan érintik a gazdaságok bevételeit, pl. a vegyszerek használatára, az állatjólétre, a támogatásokra vonatkozó intézkedések jelentős mértékben befolyásolhatják a gazdálkodás menetét, eredményességét;

• *Pénzügyi kockázat* – a kölcsönzött pénzüsszegekkel, illetve a tartozások visszafizetésének kötelezettségével kapcsolatos. A pénzügyi kockázat mértékét fokozhatja a kamatlábak változása, az árfolyamváltozás, a visszafizetés ütemezése vagy a hitelek elérhetősége. Ilyen kockázatok a likviditási problémák, a saját tőke veszteség (Székely & Pálkás, 2008).

A fent említett kockázatok gyakran egymással kapcsolatban állnak, így egy adott esemény többféle jellegű hatáskimenettel bírhat. Típustól függetlenül, minden egyes kockázatkategóriának hatása van az érintettek jövedelmére.

A kockázatok azonosítása és lehetséges kezelési alternatíváinak kidolgozása mellett a kutatások keretében a kockázattal szembeni termelői magatartás vizsgálatával is foglalkoznak.

Olyan eszközrendszereket dolgoznak ki, amelyek a gazdák kockázati helyzetben való döntéshozatalát segítik. Ugyanakkor megállapították azt is, hogy a mezőgazdasági termelők „gyakorlati” magatartása nem mindig felel meg az „elméletinek”, éppen ezért szükség van arra, hogy jobban megértsék a gazdák kockázathoz való viszonyulását, a gazdasági műveletek helyzetekhez való igazításának pszichológiáját (Barnett, 1999). A kockázati megítélés, az érzékelt kockázat nagysága egyénenként, mezőgazdasági termelőnként, ágazatonként és termékenként változik, függ a mezőgazdasági termelő tapasztalatától, valamint magatartásának kockázatkerülő mértékétől.

A kockázatok eredetének és természetének vizsgálata kulcsfontosságú a megfelelő kockázatkezelési stratégia kialakítása szempontjából. A mélyreható elemzés során szükség van az illető kockázat kiváltó okainak meghatározására, a kockázat jellemzőire (eloszlás, gyakoriság, egymáshoz való viszony), a gazdaságok jövedelmére gyakorolt hatásaira, valamint a jövedelemkockázat kivédésére alkalmas különféle stratégiák kapacitására vonatkozó információira (Hardaker et al., 1997).

A kockázat kezelésének két alapvető módját különböztetjük meg aszerint, hogy a veszély megnyilvánulása előtt (ex-ante) vagy után (ex-post) kerül sor a beavatkozásra.

A kockázat csökkentése – ex-ante beavatkozásként – a következő formákban valósulhat meg: jövedelem-diverzifikáció más, nem mezőgazdasági tevékenységből származó jövedelmekre való támaszkodás vagy egyéni megtakarítások használata révén; alacsonyabb kockázati szinttel rendelkező mezőgazdasági területek felé való migráció; technológiába való befektetés – például magas teljesítményű öntözőrendszerek, a kártevőkkel szembeni magas ellenálló képességgel rendelkező vetőmagok használata –, ami csökkenti bizonyos kockázatokkal szembeni veszélyeztetettség mértékét (Mitu, 2007).

A kockázatok kezelésére, illetve a kockázati helyzetben való döntéshozatalra többféle megoldás is kínálkozik, amelyek a belső helyzet, illetve a külső körülmények különbözősége révén, akár gazdaságonként kü-

lönbözhetnek. Az elmúlt évtizedekben számtalan kockázatkezelési módszert dolgoztak ki, amelyek a kedvezőtlen hatások kiküszöbölését hivatottak megoldani, ugyanakkor a mindenkori, hagyományos menedzsment-eljárások is a gazdálkodók rendelkezésére állnak.

A kockázatok azonosítása és értékelése után különböző stratégiák alkalmazására van mód annak érdekében, hogy a mezőgazdasági háztartások szintjén csökkenteni lehessen a jövedelmi kockázat mértékét. Az Európai Bizottság kétfajta kockázatkezelési alapstratégiát különböztet meg:

1. *Gazdaságon belüli intézkedésekre épülő* – ún. on-farm – stratégiák: alacsony kockázati kitétséggel bíró termékek választása, rövid tenyészidejű növények termesztése, a termelési programok diverzifikációja, vertikális integráció, egyéni biztosítás, illetve stabilizációs megoldások.

2. *Kockázatmentesítési stratégiák*: marketing szerződések, a termékértékesítési szerződések, hedging vagy opciós szerződések kötése (fedezeti ügyletek), befektetési alapokban való részvétel, biztosítás kötése (EC, 2001).

Ezeken kívül léteznek más alternatívák is, mint például az állami katasztrófa- vagy sürgősségi segélyek igénybe vétele.

A leggyakrabban alkalmazott kockázatkezelési módszerek a következők:

- A *vállalati diverzifikáció* a kockázatok kiegyensúlyozáshoz vezethet azáltal, hogy egyidejűleg többféle, eltérő ráfordítás-struktúrával és jövedelemtermelő potenciállal rendelkező ágazat, tevékenység megvalósítására vállalkozunk.

- *Termékértékesítési és marketing szerződések* kötése biztosabbá teheti a gazdaságok bevételeit, a szerződésben megadott kritériumok alapján.

- A különböző *mezőgazdasági biztosítások* (jégbiztosítás, viharkár, vagyonbiztosítás stb.) káresetek, katasztrófák esetén mérsékelhetik a kieső terméskből, elpusztult állatokból stb. adódó károkat, amelyet egyes országokban az állam is finanszírozhat. Egyes országokban a kieső jövedelemre is lehet biztosítást kötni.

- A *likviditás* a vállalkozások azon képességeire utal, hogy szükség esetén gyorsan és hatékonyan tudnak pénzt előteremteni a kötelezettségek kiegyenlítésére. A likviditás javítható készpénz, árukészletek vagy

más, gyorsan pénzre váltható eszközök tartásával, anélkül, hogy az nagyobb veszteséget okozna.

- *Külső pénzügyi eszközöket* vehetünk igénybe a vállalati műveletek finanszírozására. A nagyobb eladósodottság általában nagyobb kockázatot rejt magában. Külső pénzügyi eszközök igénybevétele esetén meg kell határozni az optimális eladósodottsági szintet, amely még nem ró túlzott adósságszolgálati terheket a vállalkozásra.

- A *vertikális integráció* szintén eredményesen csökkentheti a kockázatot, mivel a tulajdonosoknak nagyobb befolyásuk lehet az inputok mennyiségére és minőségére, valamint árára, ha a terméklánc több szakasza is tulajdonukba kerül.

- A *farmon kívüli munkavállalás, beruházás, jövedelemszerzés* is nagyobb biztonságot jelenthet a mezőgazdasági termelésből adódó nagyobb kockázat kiegyenlítésére.

- A *hedging* (a veszteséget korlátozó ellenügyletek) vagy az *opciós szerződések kötése* a vásárolt, vagy értékesített termékek előre jelzett árainak kockázatait csökkentheti.

Románia mezőgazdasági biztosítási rendszerének jogi kerete

A biztosítás romániai története 1871 előtt kezdődött kölcsönös védelem közös megvalósítása elképzelésének alapján. Az első olyan biztosítási társaságot, amely mezőgazdasági biztosítási szolgáltatást nyújtott, 1906-ban hozták létre. A kommunizmus ideje alatt a biztosító társaságok államigazgatási hatáskörbe tartoztak. Az ADAS létrejöttével a biztosítási tevékenység állami monopóliummá vált, hiszen ez volt az egyetlen biztosítási és viszontbiztosítási szolgáltatást nyújtó társaság az ország területén. A kötelező és fakultatív biztosítások egyaránt az ADAS tevékenységi körét képezték.

Az 1990 utáni jogszabályváltozás az állami monopólium eltávolítását, több biztosító társaság létrehozását és versenyhelyzet kialakítását eredményezte a romániai biztosítási piacon. Az 1990 december 8-i 1279-es kormányrendelet szerint 1991 január 1-jétől kezdődően Romániában kereskedelmi társaságokként jöhetnek létre biztosítótársaságok, részvénytársaságok formájában. Ugyanezen rendelet továbbá kimondja az ADAS megszűnését.

1991-ben jelent meg a 1991/47-es törvény, amely a kereskedelmi társaságok létrehozására, megszervezésére, valamint működésére vonatkozott a biztosítás területén. E törvény értelmében biztosítási tevékenységet végeztek a biztosítótársaságok, a biztosítási és viszontbiztosítási társaságok, a viszontbiztosítási társaságok, valamint a közvetítő biztosítási vállalatok (közvetítő ügynökségek). Ugyanezen törvény előírja, hogy biztosítótársaság létrehozását megelőzően előzetes értesítést kell küldeni a romániai Biztosítási Felügyeletnek. E törvény értelmében biztosítási társaságot részvénytársaság vagy korlátolt felelősségű társaság formájában lehet létrehozni.

A mezőgazdasági biztosítás jogi alapidokumentuma Romániában a 2002 június 13-án kiadott 381-es számú törvény, amely a mezőgazdaságot érintő természeti csapások okozta károk megtérítésére, illetve ennek alkalmazási normáira vonatkozik.

A 381-es törvény és a 2002. szeptember 17-én a Hivatalos Közlönyben megjelent alkalmazási szabályok pontosan meghatározzák, hogy mi értendő természeti csapás alatt, és ki állapítja meg a kárt, növénytermesztésben és állattenyésztésben egyaránt. A termelő vagy az állattartó katasztrófa, természeti csapás esetén csak akkor kap állami kárpótlást, ha biztosítást köt, ebben az esetben a biztosítási díj bizonyos százaléknak kifizetését is átvállalják. Az állami kártérítés csak abban az esetben igényelhető, ha a veszteség meghaladja a termés értékének 30 százalékát, és a kár bekövetkeztéig a termelésre fordított költség legtöbb 70 százaléka lehet. Háziállatok, szárnyasok, méhcsaládok, haltenyészetek esetében a megtérített kár a biztosított érték legtöbb 80 százaléka lehet.

Őszi vetésű gabonafélékre legkésőbb december 15-ig, tavasziakra május 1-jéig kell biztosítást kötniük a gazdáknak. A Mezőgazdasági Minisztérium a mezőgazdasági vezérigazgatóság helyi információi alapján kormányhatározatban nyilvánítja ki a természeti csapás tényét, kiterjedését. A katasztrófa sújtotta területek gazdáinak a polgármesteri hivatalnál kell jelezniük az elszenvedett károkat, majd bizottság alakul, amely a gazda jelenlétében állapítja meg a kár nagyságát. A törvény a biztosítási kötvények, szerződések állam által szavatolt részét szabályozza, minde mellett a biztosító és a biztosított által megkötött szerződés egyéb kártérítést is tartalmazhat.

A 2003/74-es kormányhatározat a 2002/381-es törvény módosító dokumentumának minősül, és a biztosítási díjtételek szubvencionálásáról rendelkezik. Ennek értelmében mindazok a mezőgazdasági termelők, akik bebiztosítják kultúráikat, állataikat, méhcsaládjaikat a szaktárca által ajánlott biztosító-vizontbiztosító társaságoknál, a biztosítási díjtételek 20%-os szintjén szubvencióban részesülnek. A szubvencióban részesítendő bebiztosított kultúrák, állatfajok és méhcsaládok névjegyzékét – a 381-es törvény 6. szakaszának b) bekezdésbeli előírásaival összhangban – miniszteri rendelettel állapították meg. A szubvencionálás a biztosító-vizontbiztosító társaságok révén valósul meg. A kormányrendelet 3(2). szakaszának előírásai értelmében a biztosítási szerződések megkötésekor a mezőgazdasági termelőknek a biztosítási díjtétel értékének 80%-át kell befizetniük, s ezzel egyidejűleg be kell nyújtaniuk azt a polgármesteri hivatalok által kiállított bizonylatot, amelyből kitűnik, hogy eleget tesznek a 381-es törvény 19(a) és (b) szakaszai által előírt kötelezettségeknek. A 20%-os különbözetet a biztosítók a megyei mezőgazdasági és élelmezésügyi vezérigazgatóságok révén az állami költségvetésből kapják.

A 2005/807-es kormányhatározat a 2003/74-es kormányhatározat módosító dokumentuma, amely kimondja a biztosítási díjtétel egységes, 50%-os állami támogatását növénytermesztés és állattenyésztés esetére egyaránt.

2007-ben megszüntették a biztosítási díjtétel állami szubvencionálását.

2008 szeptemberében a Mezőgazdasági Minisztérium felvetette a mezőgazdaságot érintő természeti csapások esetén nyújtott kártérítésekre vonatkozó 2002/381-es törvény módosítását, oly módon, hogy a biztosított kultúrák esetén az állam ne állja a csapás által sújtott területekért járó teljes összeget. A törvénymódosítási javaslat arra irányult, hogy a felelősség oszljon a biztosító és a mezőgazdasági termelő között, úgy, hogy ez utóbbit végül az állam vállalja át. Egy várható, további módosítás a haszonbérlet vagy koncesszió kártalanítása lesz, amelynek során megemelik majd azon kártérítésként adott összeg mértékét, amelyet a bérlő kellek, hogy fizessen a bérbeadónak (Gheorghe Albu, a Mezőgazdasági Minisztérium államtitkárának 2008. 09. 15-i nyilatkozata alapján).

Romániában két kockázatszoportot különböztetnek meg: a szabványos (standard), illetve a természeti csapások kategóriáját. Előbbi követ-

keztében a beálló veszteségeket a biztosítótársaságoknak kell megtérítenie, az utóbbi révén bekövetkező veszteségeket pedig az államnak kell felvállalnia. A 2002/381-es törvény célja, hogy magas szintű védelmet biztosítson a mezőgazdasági termelők számára, és pénzügyileg támogassa őket vagyoniuk megvédésének érdekében. Jelenleg nincs olyan természeti jelenség, amely negatív hatással bír, és ne lenne biztosítás által fedezhető, vagyis a termelő vagy a biztosítótársaság révén biztosított (standard kockázatok esetére), vagy pedig az államtól kap kártérítést (természeti csapásnak minősített katasztrófa események bekövetkezése esetén).

(A következő számban: Az állam biztosítói szerepvállalása Romániában; mezőgazdasági biztosítást kínáló biztosítótársaságok a román piacon)

Irodalomjegyzék

Könyvek:

Barnett, B. J.: US Government Natural Disaster Assistance: Historical Analysis and a proposal for the Future, Disasters, 139 pp, 1999.

European Commission: Risk Management Tools for EU Agriculture, with a special focus on insurance, Working Document, Directorate General Agriculture, 2001

European Commission: Agricultural insurances schemes, Final Report, December 2006, Modified: February 2008

Hardaker, J., Huirne, B., Ruud, B.M. and Anderson, J. R.: Coping with risk in Agriculture, CAB International, Wallingford, 1997

Mitu, N. E.: Agricultural insurances in Romania: present and future aspects, University of Craiova, Faculty of Economics and Business Administration, 198-206. pp., 2007

Skees, J.R., Varangis, P., Larson, D., Siegel, P.: Can Financial Markets be Tapped to Help Poor People Cope with Weather Risks?, Policy Research Working Paper, 2002

Székely, Cs., Pálincás, P.: Kockázatkezelés az Európai mezőgazdasági vállalkozásokban, Agroforum, 19. évf., 11. szám, 2008

Jogi dokumentumok: HG 1279/1990, HG 74/2003, HG 87/2005, L 47/1991, L 381/2002